

že česká, spíše však moravská (olomoucká a brněnská) polonistika žije, že nabírá dech, že nezůstává pozadu za novými skutečnostmi, že dokáže být novátorská, pronikavá, ale současně umí přehledově

obepnout několik historických údobí. Toto spojení diachronie a synchronie – stejně jako modernizovaného srovnávacího přístupu – je kvalitativní dominantou této monografie.

Ivo Pospíšil

LITERATUR MIT DEM DAVIDSSTERN

Literatura s hvězdou Davidovou. Slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století (Literatur mit dem Davidsstern. Handbuch zur Geschichte der tschechisch-jüdischen und tschechisch-jüdisch-deutschen Literaturbeziehungen im 19. und 20. Jahrhundert). Hrsg. Alexej Mikulášek u. a., Votobia, Bd. 1, Prag 1998, 459 S.; Bd. 2, Prag 2002, 311 S. Jeweils mit zahlreichen Abbildungen.

Das unter Mitarbeit zahlreicher Fachleute herausgegebene Handbuch, zu dem wohl weitere Bände geplant sind, enthält 173 Beiträge recht unterschiedlicher Länge zu Persönlichkeiten der tschechischen wie deutschböhmisches Literaturszene sowie zu einschlägigen Periodika, Organisationen und literarischen Strömungen. Wesentliches Kriterium der Aufnahme von Personen war dabei weniger ihre mögliche direkte Zugehörigkeit zur jüdischen Kultur, als vielmehr ihr potentieller Anteil an der gesamten Entwicklung der tschechisch-deutsch-jüdischen Kulturbeziehungen. Folglich wurden auch über den engeren literarischen Bereich hinaus zahlreiche Vertreter des böhmischen Geisteslebens ohne jegliche direkte Bindung an das kulturelle oder religiöse Judentum berücksichtigt. Ausgeklammert blieb allerdings vorerst der gesamte Bereich des prononcierten tschechischen oder deutschböhmisches Antisemitismus, zu dem die Herausgeber einen eigenen Band vorbereiten. Ansonsten sind die Stichworte ohne erkennbares System oder explizit genannte weitere Kriterien auf die vorliegenden Bände verteilt, ja offensichtlich hing ihre Aufnahme nicht zuletzt von der jeweils termingerechten Fertigstellung ab.

Die Publikation leitet ein bei aller Kürze sehr instruktiver Essay der Herausgeber zum Begriff der Tschechisch-jüdischen bzw. Deutschböhmisches-jüdischen Literatur ein, der kritisch auch deren Beziehungen zur nichtjüdischen Kulturszene einschließlich antisemitischer Strömungen beleuchtet. Die Personenbeiträge selbst sind durchweg derart aufgebaut, daß sie neben einer kurzen Biographie das jeweilige Gesamtwerk charakterisieren, um darüber

hinaus spezifische Probleme des Verhältnisses zur jüdischen Kultur in den Mittelpunkt zu stellen. Entsprechend überschneiden sie sich nur seltener mit einschlägigen Artikeln in neueren lexikalischen Handbüchern zur tschechischen Literatur, zu denen sich das Werk ohnehin ausdrücklich allein als Ergänzung versteht. Abgerundet werden die Stichworte durch meist recht ausführliche Hinweise zur Primär- und Sekundärliteratur.

Der Wert des Lexikons beruht vor allem auf jenen teils umfangreicheren Beiträgen, die weniger bekannte tschechische wie deutsche Vertreter des kulturellen Judentums, ihre Organisationen und Periodika vorstellen, zumal diese in gängigen Handbüchern oft nur rudimentär repräsentiert sind. Gleichwohl wird man vorerst einige Persönlichkeiten wie etwa F. Mauthner ebenso vermissen wie eine Gesamtübersicht über die in Böhmen entstandene Literatur jüdischer Autoren im engeren Sinne, während man andererseits Skizzen etwa über die Prager deutsche Literatur oder die Kulturszene in Theresienstadt umso mehr begrüßt. Durchweg sind die Darstellungen dabei faktisch überaus verlässlich und weitgehend um Objektivität selbst in heiklen Bereichen bemüht, etwa hinsichtlich Nerudas Haltung gegenüber dem Judentum. Allerdings schwankt der Umfang einzelner Beiträge erheblich, ohne daß hierfür stets allein inhaltliche Gründe ausschlaggebend gewesen sein können (so widmet man O.Fischer annähernd viermal soviel Text – ohne Berücksichtigung der Bibliographie – wie Kafka). Von sehr unterschiedlicher Qualität sind zudem die bibliographischen Angaben. Manche Beiträge verzeichnen die Primärliteratur allzu ausführlich und gar überflüssigerweise selbst mit Zeitschriftenbeiträgen (Kafka) oder ohne Rücksicht darauf, inwiefern sie tatsächlich jüdische Thematik reflektiert (F.Langer), andere Artikel verzichten dagegen selbst auf wesentliche, im Text angesprochene Belletristik (M.Brod). An Sekundärliteratur wiederum sind zuweilen wenig ergiebige Zeitschriftenrezensionen angeführt (Škvořecký), oder es fehlen wichtige Titel (Vrchlický: M. Součková), und manchmal ist die Auswahl schlicht unausgewogen (Hašek, Kafka). Offensichtlich wur-

den denn auch gerade außertschechische bibliographische Quellen nur ungenügend herangezogen. Dies kann jedoch den Wert der vorliegenden Publi-

kation und damit die Verdienste der Herausgeber letztlich nur unwesentlich schmälern.

Peter Drews

ODVAHA PŘEDVÝZKUMU (DRUHÝ POKUS)

Stále se rozšiřující sběr informací o vývoji česko-židovsko a německého literárního společenství uplynulých dvou století je tématem výzkumného týmu Alexeje Mikuláška a jeho kolektivu. Výsledky ukládají autoři do knižních svazků s názvem *Literatura s hvězdou Davidovou*. První díl vydalo nakladatelství Votobia v roce 1998 (viz předchozí německy psaný text), druhý díl nedávno: *Mikulášek, A. – Šváblová, J. – Schulz, A. B. a kol.: Literatura s hvězdou Davidovou 2. Slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Votobia, Praha 2002, 309 s.

Mikuláškův autorský kolektiv dodržuje metodologická hlediska slovníkové příručky, nicméně proti dílu prvému jejich terén, tematické měřítko rozšiřuje. Výzkum druhého díla je rozměrnější a týká se namnoze autorských postav, které opticky jako by neměly příliš mnoho společného se sledovanou otázkou (či spíše otázkami). Uvádím na příklad jména jako S. K. Neumann, Neruda, Vančura, Majerová apod. Mikuláškově kolektivu jde o to jít po stopách vytvářejícího se vztahu, sledují tedy zmínky těchto autorů in margine židovské otázky, signály, které mohou odkrývat základní siluetu vztahu. Toto metodologické hledisko látku tématu rozšiřuje. Druhým příčinným rysem širšího a všestrannějšího pohledu je řada jmen židovských autorů méně známých, aby výzkum odvážně dovršil svůj encyklopedický náčrt (nejde co do šíře o pouhý slovníkový sběr a výběr) informacemi o časopisech. To je oproti prvému dílu skutečně novum Mikulášskova kolektivu.

Postřehy, hypotézy a závěry této mimořádně potřebné publikace ukazují na zjevnou vývojovou dialektiku české literatury. Literatura tzv. židovské otázky poukazuje na určitou autonomii židovské problematiky, ale zároveň prostupnost do vývojového proudu české literatury. Mimochodem proto jsou do příručky zařazeni historikové typu profesora Arne Nováka, vedle dalších. Dialektika prostupnosti je tu zjevná a znamená to, že neexistuje proud tzv. nežidovské literatury vedle proudu s převahou židovských prvků. Kumulace různých prvků tvoří

autorské hledisko, které je někdy signalizováno jen pouhou zmínkou, glosou na okraj.

Přímou apelativní funkci sehrávají ve výzkumu pouze časopisy. Periodika mají zjevně apelativní linii, kdy přesvědčují, agitují – jsou prostě v pravém slova smyslu tendenční. U časopisů, novin a propagačních brožur tomu ani jinak nebývá a o novinách, časopisech, které tendenci postrádají, říkáme, že nemají svou linii, svou vlastní tvář. Časopisy židovské měly především obranný charakter, což plynulo z neblahých zkušeností v postavení Židů v české společnosti. V tomto ohledu je dosavadní dílo Mikulášskovo jakýmsi předvýzkumem daleko důsaznější sociální otázky, která by vyžadovala spolupráci sociologa či ještě lépe sociálního psychologa. Mikuláškův odvážný předvýzkum ukazuje na potřeby vlastního rozsáhlého a týmového výzkumu. V recenzované knižní publikaci je to zjevné u starších autorů – opravdu čtenář příručky potřebuje např. k heslu Jan Neruda nejen znát informace o stanoviscích Jana Nerudy, ale vůbec relevantní informace o tehdejších pojetí židovské otázky v Nerudových Čechách. A to už je práce pro sociologa operujícího hledisky historického pojetí.

Mikuláškův předvýzkum otázky je značně rozšířen, zorné pole se zvětšuje, ale také prohlubuje. V proponovaném díle třetím by tematický okruh měl být uzavřen zjevným antisemitismem v celé české kultuře; toho zejména v regionálních kruzích bylo dost. Maně jen ze svého rodného kraje vzpomínám na Františka Sokola Tůmu. Právě zde sociologicky formulované sociální hledisko sehraje patrně mimořádnou roli. Takto dovršený předvýzkum ukáže cesty, zmapuje možnosti synteticky pojatého výzkumu. Už náš druhý díl tohoto tematického zacílení prozrazuje odvahu celého kolektivu, jehož texty oproti prvému dílu nezdíka přerůstají význam pouhého slovníkového hesla. Vždyť některá jména představují jakési ministudie o autorech, které pojednou vidíme jinak, z jiného zorného úhlu. Odvaha se vyplácí, protože neopakuje, ale objevuje a je také největším pozitivem této trpělivé a náročné práce české literatuře tak potřebné.

Jan Cigánek